

FRANCISZEK NOWAK

WSP w Bydgoszczy

ZASADY PISOWNI WRAZ Z ORTOGRAMAMI¹ DLA KLASY IV SZKOŁY PODSTAWOWEJ

/Propozycja materiałów pomocniczych dla nauczycieli/

Przeniknięcie metody statystycznej do ortografii oznacza nową epokę w nauczaniu pisowni. Statystyka rozwiązuje problem najczęstszych elementów językowych, to znaczy pokazuje, jakie wyrazy są niezbędne w codziennym obcowaniu określonego środowiska językowego. W naszym wypadku chodzi o ortograficzne jednostki leksykalno - morfologiczne uczniów szkoły podstawowej.

Za największy mankament metodyczny w nauczaniu ortografii uważaliśmy brak zestawu "wyrazów trudnych ortograficznie"², które by informowały nauczyciela, jakimi ortogramami posługuje się uczeń w danej klasie. Dlatego w Pracowni Metodycznej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy opracowaliśmy metodą statystyczną zestaw "wyrazów o trudnej pisowni" dla klasy IV szkoły podstawowej. Ułatwią one ogromnie pracę nauczycielowi, ponieważ będzie wiedział, jakich jednostek ortograficznych musi nauczyć w danym roku.

Jakościowo - ilościową próbę ortogramów dla klasy IV szkoły podstawowej stanowiły wszystkie teksty pisane języka ogólnonarodowego /lektury obowiązkowe i uzupełniające, podręczniki z wszystkich przedmiotów, czasopisma przewidziane programem klasy IV/ oraz teksty języka mówionego.

Opracowane poniżej ortogramy dla poszczególnych zasad pisowni z klasy IV uwzględniają frekwencję ortograficznych jednostek leksykalno - morfologicznych, aby sugerować kolejność wykorzystania ich w ćwiczeniach ortograficznych. Natomiast w materiałach pomocniczych przeznaczonych już bezpośrednio dla nauczyciela zrezygnujemy z podania "frekwencji" obok jednostek ortograficznych, ponieważ ranga³ będzie informować o kolejności i częstości użycia ortogramów w ćwiczeniach, np. w pisowni wyrazów z ó wymiennym

pojawią się one w następującej kolejności:

1/ dróżka	10/ twój
2/ dwóch	11/ dziób
3/ swój	12/ dwór
4/ sposób	13/ piórkach
5/ przyjaciółka	14/ samochód
6/ dół	15/ kółko
7/ zachód	16/ nóg
8/ pokój	17/ przysłówek
9/ podróżach	18/ spółdzielni ... itd.

Opracowane przez nas zasady pisowni z uwzględnieniem ortogramów dla klasy IV szkoły podstawowej wykorzystują osiągnięcia statystyki leksykalnej do określenia ortograficznych jednostek leksykalno - morfologicznych o największej częstości dla danego poziomu. Podane ortogramy posłużą nauczycielowi jako materiał do ćwiczeń ortograficznych.

ZASADY PISOWNI WYNIKAJĄCE Z PROGRAMU NAUCZANIA W KLASIE IV WRAZ
Z ORTOGRAMAMI JĘZYKA POLSKIEGO

PISOWNIA WYRAZÓW Z Ó

Literę ó piszemy wszędzie tam, gdzie oznacza ona samogłoskę pochodzącą ze staropolskiego o długiego.

Do dziś zachowanym świadectwem historycznego pochodzenia samogłoski u oznaczonej literą ó jest możliwość jej wymiany z samogłoskami o lub e występującymi w pokrewnych wyrazach lub w pokrewnych formach wyrazowych.

Wymiana ta zachodzi przede wszystkim między formą mianownika liczby pojedynczej a wszystkimi formami przypadków zależnych rzeczowników rodzaju męskiego, między formą dopełniacza liczby mnogiej rzeczowników rodzaju żeńskiego i nijakiego z jednej strony a formami pozostałych przypadków tych rzeczowników z drugiej oraz między rzeczownikami zdrobniałymi rodzaju żeńskiego i nijakiego a ich podstawami słowotwórczymi. /Szymczak, Słownik ortograficzny języka polskiego, Warszawa 1975: 18/:

ó wymienne

dróżka	168	spółdzielni	49
dwóch	136	bój	47
swój	129	głód	46
sposób	117	otwór	44
przyjaciółka	107	szkół	37
dół	97	północna	33
zachód	91	pszczołka	32
pokój	85	zbój	32
podróżach	77	Kraków	31
twój	73	podwórzu	31
dziób	71	słówko	29
dwór	70	dowódca	28
piórkach	64	potwór	27
samochód	60	siódma	27
kółko	57	niepokój	25
nóg	53	rybołówstwo	24
przysłówek	51		

W rdzeniach czasownikowych przy zmianie form jednokrotnych na wielokrotne samogłoska u oznaczona w pisowni literą ó zmienia się w samogłoskę a /Szymczak 1975:19/:

wrócisz	188	pójdę	67
przyniósł	101	wzniósł	45
powróćmy	79	pozwól	40
odwrócili	78	mówiłem	30
przyniósł	77	zamówić	30
pomóż	68	przyłóż	28

zakończenie - ów

Zawsze piszemy literę ó:

a/ w końcówce dopełniacza liczby mnogiej rzeczowników rodzaju męskiego. /Szymczak 1975:19/:

kupców	182	węgielków	39
przykładów	140	wichrów	39
ogródków	101	wyjazdów	36
przymiotników	85	orzechów	35
zwrotów	63	okrzyków	34
obiadów	62	wierzchołków	34
wiatrów	62	osiołków	33
mężów	60	brudasów	32
rozkazów	58	kościółów	31
tłumów	58	kolegów	29
krajów	54	podskoków	29
wagoników	51	aniołów	27
dzików	50	drutów	27
piesków	47	czynów	26
Polaków	45	numerów	26
rumaków	44	opadów	26
metrów	39	kompasów	25
ośrodków	39	koszów	24
sznurów	39	robotników	24

b/ w przyrostku - ów

Kraków 31

c/ w przyrostku - ówka

wskazówka 126

Istnieje grupa wyrazów, w których literą ó oznaczamy samogłoskę u, choć to u nie wymienia się dziś ani z o, ani z a, oparta na zasadzie historycznej. /Szymczak 1975:19/:

<u>ó niewymienne</u>			
król	1246	próżna	58
krótka	129	plóciena	55
córeczka	120	mnóstwo	54
równo	118	wrózka	52
niektórych	95	wzgórze	41
później	90	główna	39
różne	84	wiewiórka	39
górnictwo	82	dopóki	38
wówczas	77	których	36
próba	70	chór	35
ołówek	66	pszczółka	32
porównując	65	różowa	30
wkrótce	65	góry	28
różnica	64	wspólna	28
również	63	włóczęga	24
jaskółka	58		

Należy przypomnieć również o tym, że wyjątkowo piszemy dziś literę ó tam, gdzie historycznie było u. /Szymczak 1975:19/:

ogólem	44	ogórkach	41

PISOWNIA WYRAZÓW Z RZ

Połączenia literowe rz piszemy:

1. Gdy oznaczana przez nie głoska wymienia się z r /Szymczak 1975:27/:

<u>rz wymienne</u>			
którzy	1758	wieczerzę	59
drze	205	tworząc	58
parzą	172	doktorze	55
umarze	113	temperaturze	45
otworzą	102	wierzę	44
powtarzając	93	nazajutrz	42
utworzyć	87	wzgórz	41
Odrze	65	bierz	39

dworzanie	39	mierzenie	25
piętrze	34	orzeł	25
pierza	33	dyrektorze	24
podwórzu	31	drzę	24

2. W przyrostkach arz, - erz

kucharz	58	tancerz	37
gospodarz	46	komisarz	29
dorożkarz	41		
pasterz	41		

3. W wielu wyrazach, w których dziś nie zachodzi już żywa wymiana rz - r, ale w których rz pochodzi z historycznego r /Szymczak 1975:27/:

rz niewymienne

rzekieś	218	oburzeni	44
uderzą	144	wyrzucać	41
rzucają	124	zdarza	41
towarzyszący	122	powierzchnia	37
rzekach	109	przrzekasz	37
zdarzają	87	urzędach	37
rządzających	76	orzeczeń	35
rzeczywistość	75	korzystać	34
porządek	61	orzeczenie	34
rzeczach	57	wierzchołków	34
rzecze	56	kurz	33
urządzić	56	wierzbie	32
burza	55	korzeń	30
		rzadsze	27

PISOWNIA WYRAZÓW Z ż

ż wymienne

Literę ż piszemy:

1. Gdy następuje wymiana ż - g /Szymczak 1975:27/:

mnożenie	198	ostrożną	73
dróżka	168	wzdłuż	70
książeczkę	161	pomóż	68
sauważyc	138	Boże	53
dłużej	113	potężnych	49

odważny	45	poważnie	30
krażą	43	nie możesz	28
najważniejszych	38	odważyli	27
ważna	37	najdroższe	24
wybrzeże	34	pomnożyć	24
2. Gdy następuje wymiana <u>ż</u> - <u>z</u> /Szymczak 1975:27/:			
ukazę	78	każe	27
3. Gdy następuje wymiana <u>ż</u> - <u>s</u> /Szymczak 1975:27/:			
zbliż	124	pobliżu	31
najwyższych	64	bliżej	27
wyżej	44		
4. Gdy następuje wymiana <u>ż</u> - <u>ź</u> /Szymczak 1975:27/:			
przerażonych	73		
5. W przyrostkach - <u>eż</u> , - <u>aż</u>			
młodzież	63	sprzedaż	48
6. W partykule - <u>że</u>			
jakże	72	tejże	27
skądże	64	jakże	24
mówże	34		

ż niewymienne

W wielu wyrazach rodzimych zawierających historyczną głoskę ż oraz w wielu wyrazach zapożyczonych /Szymczak 1975:27/:

już	1558	użyją	85
każda	481	różne	84
duża	428	ułożą	80
też	209	położonych	77
przecież	177	ostrożna	73
cóż	176	czyżby	65
niż	173	ciężar	64
jeżeli	165	różnica	64
iż	155	również	63
ciężko	148	mężów	60
gdyż	142	próżna	58
chociaż	141	otóż	54
należą	124	włożę	53
tuż	90	wciąż	52

wrózka	52	toteż	32
ponieważ	50	nożem	30
założenie	47	wrażenie	30
zboże	46	pożegnać	29
dorożkarz	41	przyłóż	28
szębyście	39	zależało	27
użyteczność	37	wieża	26
krzyż	34	mówze	25

PISOWNIA WYRAZÓW Z CH, H.

Zarówno w języku literackim, jak i w gwarach rdzennych, polskich istnieje jedna spółgłoska tylnojęzykowa szczelinowa, mianowicie bezdźwięczne ch. Głoskę tę oznaczamy w dwojaki sposób: za pomocą połączeń literowych ch oraz za pomocą litery h. /.../ Przyjęty przez nas z łaciny dwuznak ch występuje w wyrazach pochodzenia rodzimego, jak i obcego.

Innymi słowy w wyrazach rodzimych spółgłoskę tylnojęzykową szczelinową oznaczamy za pomocą dwuznaku ch. /Szymczak 1975:28/:

chęć	796	niektórych	95
chłop	570	zachód	91
chwila	461	chata	86
chodzę	235	chleb	86
natychmiast	154	twoich	79
chociaż	141	wschodem	74
chyba	133	zachowanie	68
choć	126	chusteczka	62
ach	124	samochód	62
chwyć	115	kucharz	58
chorą	113	och	57
choćby	112	wchodzę	57
chmur	110	cha	55
niech	104	zachwycać	54
kochać	103	chciałem	53
tych	103	chłodna	50
chęci	96	wychodzą	50
niech	96	przechodzą	48

wychować	48	wierzchołków	34
pachną	44	chciwy	33
ochotę	42	nieruchomych	32
wychylać	42	zechcesz	32
acha	41	buchał	30
zuch	41	rachuba	30
westchnął	40	wymachiwał	29
chałupa	39	chowa	26
chwały	37	chuda	26
powierzchnia	37	obchodzić	25
ukochał	37	ochraniasz	24
wzdycha	37		

- w wyrazach zapożyczonych

chór 35

ch piszemy wtedy, gdy głoska oznaczona przez ten dwuznak wymienia się w wyrazach lub formach wyrazowych z sz /Szymczak 1975:28/:

ch wymienne:

ciche	204	mchu	38
trochę	183	zapach	36
uśmiech	102	orzechów	35
uchem	84	pośpiechu	35
ruchach	83	słuchać	34
brzuch	73	strach	33
muchy	63	groch	31
duchy	54	fartuchy	30
oddech	53	posłuchać	29
jechał	52		

- ch piszemy na końcu wyrazu:

drzewach	462	ach	124
takich	460	rzekach	109
trzech	446	niech	104
okrągłych	164	tych	103
olbrzymich	151	moich	96
nich	145	niektórych	95
dwóch	136	ustach	92
rękach	128	siedzących	91

różnych	84	ogórkach	41
ruchach	83	zuch	41 41
twoich	79	otrutych	39
podróżach	77	ogromnych	38
położonych	77	południowych	38
rządzących	76	urzędach	37
największych	75	wyrazach	37
brzuch	73	których	36
przerazonych	73	niebieskich	36
kulach	73	zapach	36
przyjemnych	71	niespodziewanych	34
dłoniach	67	nieruchomych	32
trzewiczkach	67	ostatnich	31
najwyższych	64	tylnych	29
piórkach	64	ulubionych	28
otwartych	62	naturalnych	28
przerwach	58	barwach	27
rzeczach	57	przystających	27
nieustannych	56	radosnych	26
uszach	52	nowoczesnych	24
podobnych	51	oknach	24
nieznanych	49	piersiach	24
potężnych	49	rodzinnych	24
trawach	46	wczorajszych	24
twardych	44		
braciach	43		

- h występuje jedynie w wyrazach pochodzenia obcego /Szymczak 1975:28/:

historię	77	hala	35
handel	64	hrabia	35
hotel	56	herbata	28
huk	52	hasło	26
hutę	44	humor	25
hałas	42	hymn	24
bohater	38		

PISOWNIA WYRAZÓW Z E, A, EN, EM, ON, OM,

We współczesnym języku polskim istnieją dwie samogłoski nosowe: e nosowe oraz o nosowe. Samogłoskę e nosowe oznaczamy w pisowni polskiej za pomocą litery e, natomiast samogłoskę o nosowe - za pomocą litery a. Rozbieżność między wymową a pisownią ostatniej samogłoski tłumaczy się tym, że wtedy, gdy ustalane były zasady ortografii polskiej, czyli w XVI wieku, samogłoska ta była wymawiana jako a nosowe. Obie samogłoski w tym czasie we wszystkich pozycjach fonetycznych były wymawiane jako właściwe dźwięki nosowe, co znalazło swoje odzwierciedlenie w ich pisowni. Wówczas była to więc pisownia oparta na zasadzie fonetycznej, natomiast z punktu widzenia dzisiejszego jest to pisownia oparta na zasadzie historycznej.

Współczesna wymowa polskich samogłosek nosowych jest różna. Jest ona uzależniona od charakteru spółgłoski występującej po samogłosce nosowej. Możemy wyróżnić następujące możliwości:

1. Właściwe samogłoski nosowe wymawiamy jedynie przed spółgłoskami szczelinowymi, tj. przed f, w, s, z, sz, ż, ź, ch, /Szymczak 1975:22/:

<u>e</u>	-	ciężko	148	potężnych	49
		jęzor	87	gęsta	47
		często	80	węzów	40
		ciężar	64	zwycięska	38
		księżyc	62	mięso	30
		mężów	60	tęsknota	26
<u>a</u>	-	książeczka	161	wąsami	40
		wciąż	52	trząśł	35
		krązą	43		

2. Przed zwartymi spółgłoskami wargowymi, tj. przed p, b, p', b', samogłoski nosowe wymawiamy jako em, oraz om /Szymczak 1975:22/:

<u>e</u>	-	zęby	104	dęby	63
		głębina	76	głębszy	56

<u>a</u>	-	zab	104	gołąb	42
		dab	63	trąbą	30
		kapać	43		

3. Przed zwartymi i zwarto-szczelinowymi spółgłoskami przedniojęzykowymi, tj. t, d, c, dz, cz samogłoski nosowe wymawiamy jako en, on /Szymczak 1975:22/:

<u>e</u>	-	będąc	464	wnętrza	40
		więc	184	prędzej	39
		między	177	urzędach	37
		oczęta	96	piętrze	34
		zmęczeni	69	przeciętnie	34
		więcej	68	pomiędzy	27
		jęczeć	65	krętą	25
		brzęczało	49	wstręt	24
		dźwięczał	42		
<u>a</u>	-	trzymający	151	przysięgając	44
		udając	136	przyglądałem	42
		tysiąc	125	odtąd	40
		towarzyszący	122	mądrość	39
		uzupełniając	103	mruczac	39
		wyglądasz	100	ogładać	39
		powtarzając	93	robiąc	38
		siedzących	91	wzruszający	38
		rzędzących	76	podając	37
		pieniądze	70	błąd	37
		porównując	65	przelatując	36
		usiadę	65	dokładając	35
		gorąco	64	dziesiąty	35
		kaczątka	63	obserwując	32
		porządek	61	bawiąc	29
		nie wiedząc	60	kąt	29
		myśląc	59	rączkę	28
		tworząc	58	wewnątrz	28
		dokąd	55	przystających	27
		poruszając	54	stąd	27

szukając	25	plącząc	24
wystąpił	25	wpatrując	24
pękając	24	wpisując	24

4. Przed zwarto-szczelinowymi spółgłoskami środkowojęzykowymi, tj. ć, dź, samogłoski nosowe wymawiamy jako eń, oń /Szymczak 1975:22/:

<u>e</u> - będziecie	464	pięciu	34
chęci	96	zajęcia	29
pamięć	44		
<u>a</u> - zacząć	282	ująć	20
bądźcie	57	zdjąć	29

5. Przed zwartymi spółgłoskami tylnojęzykowymi, tj. k, g, samogłoski nosowe wymawiamy jako ę, og /Szymczak 1975:22/:

<u>e</u> - rękach	128	węgielków	39
piękna	119	miękkie	25
dzięki	106	pękając	24
największych	75	włóczęga	24
błękit	49		
<u>a</u> - okrągłych	164	ksiąg	52
wyciągać	88	ciągle	45
ciągną	65	przysięgając	44

6. Przed ł, ź, samogłoski nosowe wymawiamy jako e, o /Szymczak 1975:22/:

<u>e</u> - usunęli	44	przesunęli	26
przyjęli	32	ogarnęła	24
zawinęła	27		
<u>a</u> - wziął	129	wypłynął	30
stał	41	zginął	30
miauknął	40	dotknął	29
westchnął	40	wyjął	28
jął	38	trzepnął	26
drapnął	31		

7. Na końcu wyrazu samogłoska ę zachowując swój rezonans nosowy jedynie w wymowie starannej, to znaczy radiowo-scenicznej lub szkolnej. W wymowie potocznej rezonans nosowy w tej pozycji całkowicie ginie. /Szymczak 1975:22/:

się	1644	próbę	70
ohodzę	235	pójdę	67
widzę	195	usiądę	65
uwagę	170	widzę	62
książeczkę	161	cię	60
znajdę	158	wieczerzę	59
Wiszę	133	włożę	54
opuszczę	123	tę	48
córeczkę	120	hutę	44
ohwycę	115	przyniosę	44
przyjaciółkę	107	ochotę	42
akademię	92	pragnę	37
butelkę	90	rolę	37
drzę	90	wymówię	34
skrzynię	88	zabawię	34
biedę	84	ramię	31
proszę	79	rączkę	28
ukazę	78	potrafię	26
historię	77	pracę	24

Samogłoska ę występująca na końcu wyrazu zachowuje zawsze swój rezonans nosowy /Szymczak 1975:22/:

chcą	796	ulicą	126
powiedzą	311	rysują	125
mną	288	należą	124
zupełną	223	rzucają	124
wodą	209	całą	120
wielką	182	białą	119
parzą	172	równą	118
idą	163	pierwszą	117
uderzą	144	chorą	113
uczą	133	mogą	113
ciekawą	132	swą	112

otworzą	102	wierzą	44
ubraną	96	krażą	43
potrzebują	87	sztuką	43
użyją	85	ciemniutką	43
angielską	80	ukazują	40
ułożą	80	brodą	39
niezwykłą	74	pleśnią	39
ostrożną	73	uprawiają	38
ukryją	73	utrzymują	38
nią	67	jedyną	37
przeciwną	66	sukienką	37
wysoką	66	wpadają	35
ciągną	65	powstają	34
pustą	65	babcią	33
nie wielką	64	północną	33
przyjdą	59	sobą	33
ruszają	59	znaną	33
podróżną	58	drewnianą	30
opiekują	57	jedzą	30
starą	57	rachubą	30
wchodzą	57	różowią	30
uczynią	52	trąbią	30
uroczystą	52	tajemną	29
zapominają	51	upadają	28
pewną	50	niosą	28
wychodzą	50	posiadają	27
przedstawiają	49	pilną	26
przechodzą	48	tęsknotą	26
tańczą	48	zimą	26
bolą	44	budzą	25
pachną	44	krętą	25

Połączenia literowe en, on, em, om, występujące w tej samej sylabie piszemy przede wszystkim w wyrazach zapożyczonych. Z punktu widzenia stosunku wymowy do pisowni nasuwają się w tym zakresie następujące wskazówki praktyczne:

1. Przed literami oznaczającymi spółgłoski wargowe p, b, piszemy zgodnie z wymogą em, om /Szymczak 1975:23/:

temperaturze 45 kompasów 25

2. Piszemy zawsze - om w końcówce celownika l.mn. rzeczowni-
ków wszystkich rodzajów /Szymczak 1975:24/:

obrazom 32

PISOWNIA WYRAZÓW Z UTRATĄ DŹWIĘCZNOŚCI
SPÓŁGŁOSEK NA KONCU I W ŚRODKU WYRAZU

Jeżeli zachodzi przyspieszenie zsunęcia lub rozsunięcia wiąza-
zadeł głosowych, mówimy o upodobnieniach pod względem dźwięcz-
ności.

Zjawisko za wczesnego rozsunięcia wiązaadeł głosowych zachodzi
często na końcu wyrazów, /.../ jeśli po nich nie następuje inny
wyraz, końcowe spółgłoski wymawiane są bez udziału wiązaadeł gło-
sowych, które przygotowując się do zajęcia pozycji obojętnej,
rozsuwają się o moment za wcześnie, gdy w jamie ustnej trwa
jeszcze artykulacja końcowych spółgłosek." /Doroszewski, Wieczor-
kiewicz, Gramatyka opisowa języka polskiego z ćwiczeniami, War-
szawa 1964:54/:

już	1558	cud	108
teraz	352	patrz	105
znów	259	ogrodów	101
też	209	zwierz	95
brzeg	201	zachód	91
twarz	193	tuż	90
kupców	182	chleb	86
coraz	178	przymiotników	84
przez	178	wśród	83
przecież	177	nad	75
cóż	176	dotąd	71
niż	173	dziób	71
odpowiedź	161	wzdłuż	70
bez	152	pomóż	68
gdyż	142	dąb	63
chociaż	141	młodzież	63
przykładów	140	również	63
cesars	139	zwrotów	63
chociaż	132	obiadów	62
zaraz	127	wiatrów	62
zbliż	124	mężów	60
przed	122	samochód	60
sposób	117		

kucharz	58	tanceru	37
ojców	58	błąd	36
rozkazów	58	wyjazdów	36
tłumów	58	krzew	35
grzyb	56	orzechów	35
dokąt	55	zostaw	35
krajów	54	krzyż	34
otóż	54	okrzyków	34
suw	53	wierzchołków	34
ksiąg	52	kurz	33
rycerz	52	osiołków	33
wciąż	52	brudasów	32
wagoników	51	toteż	32
dzików	50	ów	32
sprzedaż	48	kościółów	31
piesków	47	Kraków	31
głód	46	worów	31
oraz	45	wraz	31
Polaków	45	komisarz	29
rumaków	44	podskoków	29
gołąb	42	przyłóż	28
gwizd	42	wewnątrz	28
dorożkarz	41	aniołów	27
pasterz	41	drutów	27
wzgórz	41	skąd	27
odtąd	40	czynów	26
węzów	40	numerów	26
bierz	39	opadów	26
korytarz	39	kompasów	25
metrów	39	teraz	24
ośrodków	39	jakiż	24
sznurów	39	kosztów	24
węgielków	39	robotników	24
widzów	39		

Pisownia z utratą dźwięczności spółgłosek w środku wyrazu

Zjawisko rozbieżności między mową a pismem określa się terminem upodobnienia. Dotyczy to zarówno antycypacji, jak i persewencji.

Tak więc, jeżeli zachodzi przyspieszenie zsunięcia lub rozsunięcia wiązań głosowych, mówimy o upodobnieniach pod względem dźwięczności. Ten typ upodobnień występuje w języku polskim bardzo często./.../ Na skutek wcześniejszego rozsunięcia się wiązań głosowych, które powinny nastąpić dopiero przy artykulacji głosek bezdźwięcznych, spółgłoski dźwięczne uległy ubezdźwięcznieniu, czyli upodobniły się pod względem dźwięczności do spółgłosek po nich wymawianych. /Doroszewski 1964:54/

Upodobnienie pod względem dźwięczności /wsteczne/:

dziewczyna	198	rozpacz	39
dróżka	168	powierzchnię	37
ciężko	148	powstają	34
wskazać	126	wierzchołków	34
pierwszą	117	obserwując	32
wtedy	116	podskoków	29
gałązce	110	słówko	29
krasnoludki	108	wprost	29
zawsze	104	dowódca	28
powtarzając	93	gorzko	27
niedźwiadka	66	rzadsze	27
niebezpieczny	61	odpocząć	26
doświadczenie	58	obchodzić	25
rozkazów	58	wspaniałą	25
bądźcie	57	wspiał	25
brzydki	56	najdroższe	24
głębszy	56	rozkoszą	24
odparłem	56	wpisując	24
wróżkę	52	wpatrując	24
szybsze	50	wstają	24
przedstawiają	49	wstręt	24
dorożkarz	41	wszedłszy	24
odtąd	40		

Upodobnienia pod względem dźwięczności /postępowe/:

trzech	446	przerwach	58
trzeba	350	przekonasz	57
krzycz	320	poprzednich	56
przepisz	222	przemysłowe	56
przy	211	przybyliśmy	54
przez	178	zachwycać	54
przecież	177	popatrz	49
przypadek	170	przedstawiają	49
trzymający	151	przychodzą	48
otrzymują	146	sprzedaż	48
przykładów	140	przyjrząwszy	46
przeczytałem	136	przysięgając	44
powietrzu	135	przywiozą	44
przyszedłem	128	nazajutrz	42
zatrzymać	128	przyglądałem	42
przed	122	wnętrze	40
chwyć	115	przebiegną	39
przyjaciółkę	107	przyszedł	39
patrz	105	przypominać	39
kwiaciarka	105	przyczyna	38
przyniósł	101	utrzymuję	38
skrzynię	88	przyrzekasz	37
potrzebuję	87	przelatując	36
przymiotników	85	krzew	35
dostrzec	77	trząsł	35
przerażonych	73	krzyż	34
twój	73	okrzyków	34
przyjemnych	71	piętrze	34
trzewiczkach	67	przeciętnie	34
krzaczek	66	przestanieś	34
przeciwną	66	przedmiot	33
otwartych	62	skrzydła	33
ptactwo	61	przyjechał	33
wsiach	60	przyjęli	32
trzaskać	59	przyznać	32
krzywa	58	przeznaczyć	31

przyjaźń	30	przystających	27
wytrzymać	30	przesunęli	26
zatrząsk	29	trzezną	26
wewnątrz	28	a przecie	24

PISOWNIA RZ PO SPÓŁGŁOSKACH

Piszemy rz po następujących spółgłoskach: p, b, t, d, k, g, ch,
j, w:

drzewach	462	obejrzał	74
trzech	446	brzuch	73
trzeba	350	przerażonych	73
krzycz	326	grzbiet	71
drzwi	236	przyjemnych	71
przepisz	222	zajrzał	70
przy	211	trzewiczkach	67
drze	205	krzaczek	66
brzeg	201	przeciwą	66
przez	178	przygotowaniu	64
przecież	171	krzesło	60
przypadek	170	przyjadę	59
olbrzymich	151	trzaskać	59
trzymający	151	krzywa	58
ujrzałem	145	przerwach	58
przykładów	140	przekonasz	57
przeczytałem	136	brzydki	56
powietrzu	135	grzyb	56
przyszedłem	128	odrzekłem	54
zatrzymać	128	przybyliśmy	54
przed	122	przygodę	53
przyjaciółkę	107	grzeczna	52
patrz	105	wrzuca	52
przyniósł	101	przybyciu	51
wrzeszczał	95	przysłówek	51
skrzynię	88	uprzejmego	51
potrzebują	87	spojrzał	50
przymiotników	85	brzęczało	49
dostrzec	77	popatrz	49

przedstawiają	49	krzyż	34
przychodzą	48	okrzyków	34
sprzedaż	48	przeciętnie	34
przyjrząwszy	46	przestaniesz	34
przysięgając	44	wybrzeże	34
przywiezę	44	przedmiot	33
nazajutrz	42	skrzydła	33
przyglądałem	42	przyjechał	32
grzmi 40	40	przyjęli	32
drzeć	39	przyznać	32
przebiegną	39	przeznaczyć	31
przyszędł	39	przyjaźń	30
przypominać	39	wytrzymać	30
przyczyna	38	krzywda	29
utrzymują	38	zatrząsk	29
przrzekasz	37	przyłóż	28
dojrzał	36	przywiązać	28
odrzuć	36	wewnątrz	28
ogrzewaniu	36	przystających	27
przelatując	36	przysunęli	26
krzew	35	przecie	24
trząsał	35		

STOSOWANIE WIELKICH LITER

Wielką literę piszemy:

Imiona własne ludzi, zwierząt i drzew, przydomki, pseudonimy i przezwiska ludzi, nazwy herbów lub zwołań, nazwy jednostkowych istot z zakresu wierzeń religijnych, mitologicznych i fantastycznych. /Szymczak 1975:69/:

Wisłę	133	Pinokie	49
Polska	95	Polaków	45
Antek	86	Warszawie	43
Wrocław	70	Gdańsk	41
Odrze	65	Kraków	31
Boże	53	Polsce	30

PISOWNIA E, EM, A, OM W KOŃCÓWKACH FLEKSYJNYCH WYRAZÓW

Na końcu wyrazu literę a piszemy:

a/ W narzędniku l.poj. przymiotników, zaimków, rzeczowników rodzaju żeńskiego /Szymczak 1975:23/:

mną	288	sztuką	43
zupełną	223	cieniutką	42
wodą	209	ochotą	42
wielką	182	brodą	39
ciekawą	132	pleśnią	39
ulicą	126	jedyną	37
całą	120	sukienką	37
białą	119	babcią	33
równą	118	północną	33
pierwszą	117	sobą	33
chorą	113	znaną	33
nogą	113	drewnianą	30
swą	112	trąbą	30
ubraną	96	tajemną	29
angielską	80	niecierpliwością	28
niezwykłą	74	pilną	26
ostrożną	73	tęsknotą	26
nią	67	zimą	26
przeciwną	66	krętą	25
wysoką	66	wspaniałą	25
pustą	65	pełną	24
próżną	58	rozkoszą	24
pewną	50	właściwą	24
spółdzielnią	49		

Na końcu wyrazu literę e piszemy:

a/ W mianowniku, bierniku i wołaczu l.poj. rzeczowników rodzaju nijakiego /Szymczak 1975:23/:

ramię 31

b/ W bierniku l.poj. rzeczowników żeńskich /Szymczak 1975:23/:

uwagę	170	przyjaciółkę	107
wiszę	133	akademię	92
córeczkę	120	butelkę	90

skrzynię	88	wróżkę	52
biedę	84	nutę	44
historię	77	rolę	37
próbę	70	zabawę	34
wieczerzę	59	rączkę	28
przygodę	53	stronę	24

Na końcu wyrazu a piszemy:

a/ W formie 3 os.l.mn. czasu teraźniejszego /Szyczak 1975:23/:

chocą	796	ukryją	73
powiedzą	311	ciągną	65
parzą	172	przyjadą	59
idą	163	ruszają	59
uderzą	144	opiekują	57
uczą	133	wchodzą	57
rysują	125	uczynią	52
należą	124	zapominają	51
rzucają	124	przedstawiają	49
otworzą	102	przechodzą	48
potrzebują	87	tańczą	48
zdarzają	87	pechną	44
użyją	85	mierzą	44
ułożą	80	krażą	43
ukazują	40	niosą	28
przebiegną	39	posiadają	27
uprawiają	38	budują	26
utrzymują	38	budzą	25
powstają	34	pozostają	24
jedzą	30	wstają	24
różnią	30	zjedzą	24
wpadają	29		

Na końcu wyrazu ę piszemy:

a/ W formie 1 os.l.poj. czasu teraźniejszego /Szyczak 1975:23/:

chodzę	235	chwycę	115
widzę	195	drzę	90
znajdę	158	proszę	79
otrzymuję	146	ukazę	78
opuszczę	123	pójdę	67

usiądnę	65	pragnę	37
widzę	54	wymówię	34
włożę	54	potrafię	26
przyniosę	44	trafię	26

b/ Piszemy zawsze - om w końcówce celownika l.mn. rzeczowników wszystkich rodzajów. /Szymczak 1975:24/:

obrazom 32

PISOWNIA ZAKOŃCZEŃ FORM CZASU PRZESZŁEGO

Zakończenie czasu przeszłego - ł pisze się zawsze, bez względu na to czy się je słyszy, czy nie. /Szymczak 1975:74/:

wziął	129	drapnął	31
przyniósł	101	wpłynął	30
podniósł	77	zginął	30
wzniósł	45	dotknął	29
stanął	41	wyjął	28
miauknął	40	trzepnął	26
westchnął	40	wspiął	25
trząsł	35		

PISOWNIA PRZYIMKÓW Z RZECZOWNIKAMI

Przyimki piszemy rozdzielnie w szczególności z rzeczownikami. /Szymczak 1975:81/:

z przyimkiem <u>do</u>			
do dzieci	296	do ojców	58
do drzwi	236	do rozkazów	58
do kupców	182	do tłumów	58
do miasta	153	do krajów	54
do ogrodów	101	do nóg	53
do przymiotników	85	do wagoników	51
do godziny	66	do wnętrza	40
do niedźwiadka	66	do ośrodków	39
do obiadów	62	do szkół	37
do wiatrów	62	do wyjazdów	36
do mężów	60	do orzechów	35

do okrzyków	34	do zwrotu	26
do brudasów	32	do rozmowy	26
do kościołów	31	do kompasów	25
do worów	31	do fabryk	24
do kolegów	29	do figur	24
do tramwajarzy	29	do koszów	24
do góry	28	do robotników	24
do aniołów	27		
do czynów	26		
do numerów	26		

z przyimkiem od

od dzieci	296	od ośrodków	39
od drzwi	236	od szkół	37
od kupców	182	od wyjazdów	36
od miasta	153	od orzechów	35
od ogrodów	101	od okrzyków	34
od przymiotników	85	od brudasów	32
od godziny	66	od kościołów	31
od niedzieladka	66	od worów	31
od obiadów	62	od kolegów	29
od wiatrów	62	od podskoków	29
od mężów	60	od tramwajarzy	29
od ojców	58	od aniołów	27
od rozkazów	58	od czynów	26
od tłumów	58	od numerów	26
od krajów	54	od opadów	26
od nóg	53	od rozmowy	26
od wagoników	51	od robotników	24
od wnętrza	40		

z przyimkiem za

za drzwi	236	za ulicę	126
za uwagę	170	za córeczkę	120
za książeczkę	161	za przyjaciółkę	107
za Wisłę	133	za ząb	104

za uchem	84	za fartuchy	30
za pieniądze	70	za kolegów	29
za wieczerzę	59	za tramwajarzy	29
za polem	56	za aniołów	28
za krokiem	44	za rączkę	28
za babcię	34	za pracę	24
za brudasów	32	za stronę	24
za ramię	31		

z przyimkiem z

z gór	561	z sukienką	37
z wodą	209	z wyjazdów	36
z miasta	153	z uczuciem	34
z rozumem	109	z wierzchołków	34
z uchem	84	z babunią	33
z miejsca	66	z pierza	33
z obiadów	62	z nożem	30
z rozkazów	58	z rachubą	30
z krajów	54	z trąbą	30
z nóg	53	z kolegów	29
z portierni	53	z podskoków	29
z wagoników	51	z tramwajarzy	29
z ochotą	42	z góry	28
z wąsami	40	z niecierpliwością	28
z węzami	40	z aniołów	27
z wnętrza	40	z drutów	27
z brodą	39	z tęsknotą	26
z ośrodka	39	z zimą	26
z pleśnią	39	z fabryk	24
z węgielków	39	z figur	24
z ruchu	38	z robotników	24
		z zepsuciem	24

z przyimkiem dla

dla dzieci	296	dla miasta	152
dla kupców	182	dla ogrodów	101

dla niedźwiadka	66	dla ośrodków	39
dla muchy	63	dla szkół	37
dla mężów	60	dla osiołków	33
dla ojców	58	dla brudasów	32
dla rozkazów	58	dla kościołów	31
dla tłumów	58	dla kolegów	29
dla rumaków	44	dla tramwajarzy	29
dla szczęściarza	41	dla aniołów	29
dla węzów	40	dla robotników	24

z przyimkiem ze

ze spółdzielnią	49	ze snu	35
ze sztuką	43	ze skrzydła	33
ze wzgórz	41	ze zdziwieniem	27
ze sznurów	39		

z przyimkiem we

we wsiach	60

z przyimkiem ku

ku obrazem	32

z przyimkiem po

po drzewach	462	po konie	71
po dzieci	296	po pieniądze	70
po drzwi	236	po niedźwiadka	66
po brzeg	201	po Odrze	65
po kupców	182	po piórkach	64
po książeczkę	161	po przygotowaniu	64
po rękach	128	po tłuszczu	63
po córeczkę	120	po mężów	60
po gałązce	110	po wsiach	60
po przyjaciółkę	107	po wieczerze	59
po butelkę	90	po przerwach	58
po buty	83	po doktorze	55
po tatuńciu	80	po przybyciu	51
po podróżach	77	po braciach	43

po Warszawie	43	po urodzeniu	25
po ruchu	38	po wejściu	25
po wyrazach	37	po dyrektorze	24
po kolegów	29	po oknach	24
po tramwajarzy	29	po robotników	24
po buraki	25	po roku	24

z przyimkiem pod

pod drzwi	236	pod brodą	39
pod dom	191	pod skrzydła	33
pod uwagę	170	pod ramię	31
pod książeczką	161	pod fartuchy	30
pod Wisłą	133	pod bok	28
pod uchem	84	pod rączkę	28

z przyimkiem nad

nad wodą	209	nad uchem	84
nad Wisłą	133	nad polem	56
nad ulicą	126		

z przyimkiem przy

przy drzewach	162	przy uszach	52
przy gałęzce	110	przy nogach	48
przy tatuńciu	80	przy temperaturze	45
przy trzewiczkach	67	przy urodzeniu	25
przy Odrze	65	przy wejściu	25
przy doktorze	55	przy dyrektorze	24

z przyimkiem przez

przed drzwi	236	przez buty	83
przez brzeg	201	przez historię	77
przez kupców	182	przez konie	71
przez miasto	153	przez pieniądze	70
przez Wisłę	133	przez niedźwiadka	66
przez przyjaciółkę	107	przez muchy	63
przez akademię	92	przez mężów	60
przez butelkę	90	przez ojców	58

przez hutę	44	przez rączkę	28
przez brudasów	32	przez aniołów	27
przez ramię	31	przez rozmowy	25
przez kolegów	29	przez robotników	24
przez góry	28		

z przyimkiem na

na drzwiach	462	na wieczerzę	59
na drzwi	236	na ojców	58
na brzeg	201	na przerwach	58
na kupców	182	na kółko	57
na uwagę	170	na rzeczach	57
na książeczkę	161	na portierni	53
na powietrzu	135	na nogach	48
na Wisłę	133	na kapeluszu	46
na rękach	128	na braciach	43
na córeczkę	120	na ogórkach	41
na gałązce	110	na ruchu	38
na przyjaciółkę	107	na powierzchnię	37
na ząb	104	na wybrzeże	34
na akademię	92	na zabawę	34
na ustach	92	na skrzydła	33
na buty	83	na wierzbie	33
na historię	77	na zbytki	32
na kulach	71	na podwórzu	31
na pieniądze	70	na ramię	31
na dłoniach	67	na fartuchy	30
na trzewiczkach	67	na bok	29
na godziny	66	na mapie	27
na miejsca	66	na buraki	25
na Odrze	65	na oknach	24
na piórkach	64	na piersiach	24
na tłuszczu	64	na roku	24
na muchy	63	na stronę	24
na wsiach	60		

z przyimkiem o

o drzewach	462	o nogach	48
o brzeg	201	o kapeluszu	46
o domki	191	o trawach	46
o Wisłę	133	o temperaturze	45
o rękach	128	o hutę	44
o córeczkę	120	o braciach	43
o gałązce	110	o Warszawie	43
o przyjaciółkę	107	o ogórkach	41
o akademię	104	o urzędach	37
o ustach	92	o wyrazach	37
o buty	83	o ogrzewaniu	36
o tatuńciu	80	o wybrzeże	34
o historię	77	o zabawę	34
o podrózach	77	o wierzbie	32
o kulach	71	o zabytki	32
o pieniądze	70	o podwórzu	31
o dłoniach	67	o fartuchy	30
o trzewiczkach	67	o Polsce	30
o Odrze	65	o rączkę	28
o przygotowaniu	64	o barwach	27
o tłuszczu	64	o buraki	25
o wsiach	60	o dyrektorze	24
o rzeczach	57	o pracę	24
o przybyciu	51	o roku	24

z przyimkiem w

w powietrzu	135	w piórkach	64
w rękach	128	w przygotowaniu	64
w ustach	92	w tłuszczu	64
w butelkę	90	w przerwach	58
w biedę	90	w kółko	57
w buty	83	w rzekach	57
w konie	71	w doktorze	55
w dłoniach	67	w portierni	53
w trzewiczkach	67	w uszach	52
w Odrze	65	w smutku	51

w nogach	48	w Polsce	30
w kapeluszu	46	w bok	29
w trawach	46	w rączkę	28
w temperaturze	45	w barwach	27
w braciach	43	w buraki	25
w Warszawie	43	w oknach	24
w ogórkach	41	w piersiach	24
w urzędach	37	w roku	24
w ogrzewaniu	36	w stronę	24
w podwórzu	31		

PISOWNIA ZAKOŃCZEŃ BEZOKOLICZNIKA

1. Zakończenie - ić, - yc w bezokoliczniku występuje wtedy, kiedy czas przeszły kończy się na -ił, -yl. /Szymczak 1975:65/:

kończyć	118	zbudzić	39
być	90	przeznaczyć	31
zrobić	60	wytłumaczyć	30
urządzić	56	zamówić	30

Natomiast zakończenie -ać występuje wtedy, kiedy czas przeszły kończy się na -ał lub -arł. /Szymczak 1975:65/:

kochać	103	wyrzucić	41
dać	89	widać	40
zbudować	75	drzemać	39
zostać	74	oglądać	39
jęczeć	65	oddać	37
trzaskać	59	odpowiadać	37
biegać	58	budować	36
zachwycać	54	odczytać	35
jechać	52	korzystać	34
kopać	49	słuchać	34
wychować	48	wypuszczać	34
wędrować	47	dodać	33
kosztować	43	przyznać	32
wybierać	43	rozwiązać	32
wychylać	42	wytrzymać	30

zabierać	30	dostać	28
posłuchać	29	przywiązać	28
pożegnać	29		

PISOWNIA NIE Z CZASOWNIKAMI, RZECZOWNIKAMI, PRZYMIOTNIKAMI I Z IMIESZŁOWAMI PRZYSŁÓWKOWYMI

Przeczenie nie pisze się oddzielnie:

a/ Przed czasownikami

nie trzeba	250	nie przeczytał	136
nie powiedzieli	150	nie opowiadał	121
nie zaczęły	141	nie chwycił	115
nie znaleźli	138	nie dziwił się	107
nie musiały	137	nie patrzyli	104

b/ Z imieszłowami przysłówkowymi:

nie powiedziawszy	150	nie przeczytawszy	136
nie zacząwszy	141	nie chwytając	115
nie znalazłszy	138	nie dziwiąc się	107
nie otwierając	137	nie patrząc	105

Łącznie pisze się nie:

a/ Z rzeczownikami:

nieszczęściem	88	niecierpliwością	28
niemoc	32	niepokój	25

b/ Z przymiotnikami w stopniu równym:

niezwykły	74
niebezpieczny	61
nieruchomy	32

c/ Z imieszłowami przymiotnikowymi:

nieustanny	56
niewidzialny	48
nieznany	46

PRZYPISY

- ¹ Ortogram jest to «wyraz lub połączenie wyrazowe zawierające określoną trudność ortograficzną». Termin ten inaczej pojmują D.E.Rozental, M.A.Telenkova, Sprawocznik lingwistycznych terminow, Moskwa 1972; W.F.Iwanowa, Trudnyje woprosy orfografii, Moskwa 1975; L.Grochowski, Metodyka nauczania języka rosyjskiego, Warszawa 1975
- ² Potrzebę tę wcześniej sygnalizowali: B.Wieczorkiewicz, Uwagi o ortografii i jej nauczaniu, "Polonistyka" 1959 nr 5; M.Froelichowa, J.Ledóchowska, Metodyka nauczania ortografii w szkole ogólnokształcącej, Warszawa 1961; J.Tokarski, O pisowni polskiej, "Poradnik Językowy" 1963 nr 10; J.Tokarski, Gramatyka w szkole, Warszawa 1966; J.Tokarski, Traktat o ortografii polskiej, Warszawa 1979; Z.Jakubowska, Wstęp do "Pisowni i interpunkcji", W: Wybór prac z metodyki nauczania języka polskiego, red.B.Wieczorkiewicz, Warszawa 1964; J.Lipiec, Analiza wyników nauczania w zakresie ortografii w klasie VIII, W: W.Czerniewski, I.Janiszkowska, W.Okoń /red./ Rocznik Instytutu Pedagogiki, T.6, Warszawa 1964; Z.Głuszko, Grupy wyrazów dla poszczególnych klas, "Życie Szkoły" 1970 nr 10; M.Chmura - Klekotowa, Z badań nad słownictwem podręczników szkolnych, "Życie Szkoły" 1972 nr 2; E.Poleński, Badania nad ortografią uczniów, Katowice 1973; M.Nagajowa, S.Sufin, J.Tokarski, Nauczanie języka polskiego w klasie VII, Warszawa 1977; Z.Chromik, Z zagadnień leksykalno-ortograficznych w podręcznikach i programach szkoły podstawowej, W: Z zagadnień słownictwa współczesnego języka, red. M.Szymczak, Warszawa 1978.
- ³ Ranga jest to kolejne miejsce ortogramu w wykazie .

ПРИНЦИПЫ ПРАВОПИСАНИЯ С ОРФОГРАМАМИ ДЛЯ 4 КЛАССА НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

/Предложение вспомогательных материалов для учителей/

Резюме

Пользуясь методами лексической статистики, на материале разговорного языка и письменных высказываний, автор определил "слова орфографически трудные" для учеников 4 класса начальной школы. Орфограммы, разработанные для отдельных орфографических принципов, могут быть использованы учителями в виде материала для орфографических упражнений. Частотность, представленная наряду с орфографической лексико-морфологической единицей, подсказывает порядок использования её в упражнениях.